

„AUTSAJDER U OVOM DRUŠTVU“

Ovako je sve počelo. Maja 1988. godine pozvao me je prijatelj iz marketinškog sektora izdavačke kuće *Viking* i rekao mi da će DeLilov novi roman, *Vaga*, o atentatu na predsjednika Kenedija, uskoro izaći iz štampe i da će DeLilo, suprotno uobičajenoj praksi, možda biti raspoložen da dâ nekoliko intervjua. Budući da je DeLilo 1983. godine za *Roling stoun* napisao članak o atentatu, moj prijatelj je smatrao da bi *Roling stoun* mogao biti časopis s kojim bi DeLilo pristao da razgovara.

Bio sam oduševljen. Zamolio sam ga da mi pošalje prelomljen tekst romana i rekao mu da ću porazgovarati sa izvršnim urednikom. Prelom je stigao sa porukom koja u jednom delu kaže: „Kao što sam ti rekao preko telefona, DeLilo do sada nije bio rad da daje intervjue. Ali sa pravom osobom i u pravom formatu (onem koji će se ograničiti uglavnom na knjigu, kao i na život i priključenija Lija Harvija Osvalda), DeLilo bi možda bio voljan da pristane. Poneki biografski detalj neće škoditi, ali ništa nadugo i naširoko.“

Svi u *Roling stounu* su potpuno odlepili na knjigu. Pisao sam prijatelju i odgovorio mu da pristajem da intervjuišem DeLila pod manje-više bilo kojim uslovima koje postavi. Prosledio je naš upit DeLilu. DeLilo nas je odbio.

Posavetovao sam se s prijateljem. Da li bi pomoglo da pišem direktno DeLilu – to jest, da adresiram pismo na DeLila, te da zamolim prijatelja da ga prosledi DeLilu – i da mu u pismu opišem kako će izgledati intervju i kažem mu ponešto o sebi. Moglo bi da pomogne.

Za nekoliko sati sam napisao pismo. Sadržalo je formalne rečenice tipa: „Osim što sam stariji novinar u *Roling stounu*, imam doktorat iz savremene književnosti, stečen na Univerzitetu Indijana, i veoma sam dobro upoznat sa vašim romanima.“ A u jednom pasusu sam sumirao i svoje viđenje o odnosu romana *Vaga* sa ostalim njegovim romanima, koje sam, u duhu pravog novinarskog ekonomisanja, kasnije proširio u uvod koji sam napisao za intervju kad je konačno izašao u *Roling stounu*.

Dok sam pisao pismo, progonile su me i blokirale aluzije na novinare u DeLilovim knjigama. Bilo je teško da, bar samom sebi, ne zvučim kao jedan on njegovih likova. Namerno sam u pismu upotrebio izraz „opširniji intervju“ umesto prvog izraza koji mi je pao na pamet – „ekskluzivni članak“ – imajući na umu jedan odlomak u kome filmadžija u romanu *Imena* govori o piscima: „Znete kakav sam kada mi zadiru u privatnost. Nadam se da niste došli da napravite priču o meni. 'Ekskluzivni članak', kako kažu. Krajnje pronicljiv. Čovek i delo... Filmadžija na lokaciji. Filmadžija u osami. Ekskluzivni članak. Većito pišu ekskluzivne članke.“

Situaciju je dodatno komplikovalo to što sam pisao za *Roling stoun*. Časopis po kome je nazvan DeLilov roman *Pas u trku* (*Running Dog*) nalikuje *Roling stounu*. A kao nekome ko uglavnom piše o rokenrolu, oduvek mi se dopadao odlomak iz romana *Ulica Grejt Džouns* u kome televizijski reporter sa Ej-Bi-Sija dolazi u stan Bakija Vanderlika, rok zvezde u samonametnutom egzilu, i pita ga da li bi dao intervju:

„Ko si ti?“
„Ej-Bi-Si“, reče.
„Zaboravi.“

„Ništa komplikovano, neće dugo trajati. Samo jedan kraći intervju. Da za televiziju prokomentarišete nekoliko tema koje nas zanimaju. Neće vam oduzeti ni deset minuta. Dole je sve spremno. Deset minuta. Dajem ti reč, Baki. Reč ličnog obožavaoca.“

„Ni u ludilu.“

„Nisam se ovako detaljno spremio i obavio opširno istraživanje otkad sam počeo da intervjuišem zvezde“, nastavlja svoju molbu reporter – molbu („Upoznat sam sa vašim romanima“) koja dotiče srce bivšeg akademskog radnika, sada angažovanog na polju popularne kulture.

U svakom slučaju, predao sam pismo prijatelju i otišao na odmor. Bilo je to krajem juna. Kad sam se vratio, negde oko 4. jula, na telefonskoj sekretarici me je čekala poruka od prijatelja. „Donu se svidelo tvoje pismo“, saopštio mi je. (Budući da sam u duši uvek ostao student, priznajem da su me reči oduševile.) Don – odjednom je postao Don – sada je više bio zainteresovan za mogućnost intervju; pozvaće me – lično! – da sazna više. Ako vam se čini da se ova priča oteгла i da je nepotrebno komplikovana, nemate pojma kako izgleda ugovaranje intervju sa Stingom, Dejvidom Bernom ili Džordžom Harisonom.

Jednog popodneva, nekoliko dana kasnije, zazvonio mi je telefon na poslu: „Don DeLilo na vezi.“ Pitanja su bila jednostavna i u prijateljskom duhu: „Kakva je procedura sa svim tim?“ (Nađemo se na nekom mirnom mestu i razgovaramo otprilike dva sata dok kasetofon snima); „Da li unosite mnogo uređivačkih intervencija?“ (Da, zbog prostornih ograničenja, a i zato što se živahan razgovor ne može nužno preneti u živahan štampani tekst intervju. [Želim da napomenem da je sav značajniji materijal koji je zbog nedostatka prostora izostavljen iz štampane verzije intervju u *Rolling stounu* uvršten u ovu verziju]); „Gde želite da to obavite?“ (Gde god Vama odgovara, samo da je mirno mesto). Dogovorili smo se da se nađemo u njegovoj kući za nekoliko nedelja.

Putovanje vozom od centra Menhetna do bajkovitog predgrađa Vestčester gde živi DeLilo pruža presek praktično celokupnog spektra američkog života. Pošto napusti glavnu stanicu Grand central, voz izlazi na površinu zemlje kod Devedeset i šeste ulice na istočnoj strani Menhetna, mirno napreduje kroz Harlem, zatim prelazi reku Harlem i ulazi u opustošene predele Južnog Bronksa. Putovanje se nastavlja kroz Severni Bronks, kraj u kome živi radnička klasa i u kome je DeLilo, sin italijanskih imigranata, odrastao i pohađao koledž na Univerzitetu Fordam. Konačno, voz stiže u olistali Vestčester.

Na DeLilovoj stanici sačekali su me pisac i njegova supruga Barbara Benet. Sunce je upeklo. Nesnosna avgustovska vrešina. Baš kao i putovanje vozom, koje povezuje svakodnevni sjaj i košmarno naličje američkog sna, brutalne vremenske prilike priličile su situaciji. „Ovo će Vam na neko vreme biti poslednji prijatan trenutak“, reče DeLilo osmehujući se dok je ulazio u auto. „Auto ima klimu, ali kuća nije klimatizovana.“ Barbara Benet, koja je vozila, u šali je predložila da intervju obavimo u autu ili možda u obližnjem kafiću. Kad sam im rekao koliko mi je muke zadao nedavni intervju sa jednim muzičarem koji je bio frustrirajuće neartikulisan, ali je zato bio mnogo spretniji u izbegavanju nego davanju odgovora, DeLilo se okrenuo i uverio me: „I ja nameravam da budem baš takav.“

Jedan od vodećih glasova američke književnosti već skoro dve decenije, DeLilo, koji sada ima pedeset i jednu godinu, rekao mi je da retko pristaje na intervju jer nema „neopodno osećaj samobitnosti“. „Prosto mi ne prija izlaganje javnosti“, objasnio je. „Više volim da pišem knjige u privatnosti, te da ih onda pošaljem u svet da otkriju sopstveni javni život.“

„O romanu *Vaga* je mnogo lakše govoriti nego o mojim prethodnim knjigama“, nastavio je. „Razlog za to je očigledan, pošto se roman zasniva na stvarnim događajima i stvarnim ljudima o kojima se može diskutovati. Čak i ako neko nije pročitao knjigu, može donekle doprineti diskusiji na temu ljudi poput Lija Osvalda ili Džeka Rubija. Materijal je mnogo opipljiviji. Nevoljno se upuštam u diskusije o apstraktnim temama kojima, priznajem, najinju moji prethodni romani. Napisao sam ih, ali to ne znači da uživam da pričam o njima.“

Pa ipak, *Vaga* – DeLilov deveti roman – više je kulminacija nego odstupanje. DeLilov prvi roman, *Amerikana*, koji je izašao 1971. godine, završava se u Dili plazi, u Dalasu, gde se odigrao atentat na Kenedija, a aluzije na ubistvo pojavljuju se u nekoliko njegovih drugih knjiga. Članak koji je DeLilo napisao za *Rolling stoun* 1983. godine pod nazivom „Američka krv“ praktično se može uzeti kao sažetak *Vage*.

Osim toga, *Vaga* ne propagira još jednu „teoriju“ o atentatu već jednostavno razrađuje teme nasilja i zavere koje su postale obeležje DeLilove proze. „Ovo je plod mašte“, piše u napomeni autora na kraju knjige. „Koristio sam postojeću istorijsku građu, ali nisam nastojao da pružim činjenične odgovore ni na jedno pitanje koje postavlja atentat.“ Suprotno tome, nada se da će roman otvoriti „put za razmišljanje o atentatu koje neće biti ograničeno polučinjenicama niti opterećeno mogućim interpretacijama, plimom spekulacija koja raste s godinama.“

U *Vagi* DeLilo opisuje ubistvo predsednika kao „sedam sekundi koje su slomile kičmu američkog veka“. No, ova nesreća se samo po stepenu razlikuje od ubistava koja razaraju udobne, zaštićene živote u *Igračima* (1977), *Psu u trku* (1978) i *Imenima* (1982). Slično tome, fudbaler na koledžu koji je glavni lik *Završne zone* (1972), baš kao i rok zvezda koja je protagonist *Ulice Grejt Džouns* (1973), dostiže nivo otuđenja uporedivog sa emocionalnim stanjem koje DeLilo vidi u Liju Harviju Osvaldu. Apokaliptični događaji, koji ostavljaju dubok trag, a čije nam krajnje značenje izmiče, bacaju mračnu senku na *Ratnerovu zvezdu* (1976) i *Beli šum* (1985), isto kao i atentat na svet *Vage* – i na naš svet, četvrt veka nakon što se odigrao.

Intervju smo obavili u DeLilovom dvorištu iza kuće; a posle smo otišli u restorančić na centralnom trgu ovog mestašca za koji DeLilo pohvalno kaže da je „kao iz pedesetih“, gde smo za ručak uzeli burgere, pomfrit i koka-kolu. U svom dvorištu, DeLilo se smestio u baštensku stolicu i pijuckao ledeni čaj. Dvorište je, srećom, bilo senovito, a i nebo se malkice naoblačilo. Uprkos tome, vreline, vlažnost vazduha, bujna trava i sablasno zrikanje zrikavaca celoj sceni davali su gotovo tropski osećaj. I dok je DeLilo, onako žilav i izražajan, u farmerkama i kariranoj košulji raskopčanoj oko vrata, namerno sporo govorio očaravajućim monotonim glasom, doimao se kao Kerc našeg doba, književni istraživač srca tame u svom elementu u predgrađima Amerike.

* * *

Entoni Dekertis: *Atentat na Kenedija se potpuno uklapa u teme o kojima pišete. Da li biste ga stvorili da se nije zapravo desio?*

Don DeLilo: Možda je atentat stvorio mene. Naravno, kad se odigrao, još nisam bio potpuno formiran pisac; do tada sam objavio samo nekoliko pripovedaka u malim kvartalnim časopisima. Dok sam pisao *Vagu*, primetio sam da se mnoge preokupacije mojih prvih osam romana nekako koncentrišu oko mračnog centra atentata. Stoga je moguće da me je atentat učinio piscem kakav sam danas. Naravno, kad se odigrao, nisam imao osećaj da je deo malog kosmosa mog stvaralaštva, zato što je moje stvaralaštvo, kako sam već rekao, još bilo nerazvijeno u tom trenutku.

Dekertis: *Kakve je posledice atentat imao na Vas?*

DeLilo: Veoma snažne, kao, očigledno, i na sve druge ljude. Kako su proticale godine nakon atentata, u ovih dvadeset i pet godina sve više smo postajali svesni toga da je stvarnost van naše kontrole. Koreni tog saznanja sežu do tog trenutka u Dalasu. Od tada smo postali mnogo svesniji postojanja nepredvidivih, dvosmislenih i haotičnih elemenata stvarnosti.

Jedan lik u romanu za atentat kaže da je „poremećaj u srcu stvarnosti“. Još uvek ne postoji slaganje oko pojedinosti ovog zločina: koliko je bilo napadača, koliko je hitaca ispaljeno, odakle su ispaljeni, koliko je rana na predsednikovom telu – pitanja se samo ređaju. Zbog mora konfuznih podataka kod ljudi se stvorio osećaj da se istorijom manipuliše u tajnosti. Dokumentacija izgubljena i uništena. Zvanična arhiva zapečaćena na pedeset ili sedamdeset i pet godina. Značajan broj sugestivnih ubistava i samoubistava ljudi koji su na neki način povezani sa događajima od 22. novembra. Tako da mislim da se, od siline prvobitnog šoka koji nas je potresao iz temelja, kod ljudi stvorio mnogo dublji uznemirujući osećaj u vezi s tim koliko možemo vladati stvarnošću.

Dekertis: *Već duže vreme se interesujete za medije, koji su sigurno odigrali veliku ulogu u tome kako je nacija primila vesti o atentatu. Televizija je prvi put imala politički uticaj tokom izbora 1960. godine, da bi se u nedelji posle ubistva već činilo da svi prate televiziju, gledaju kako Džek Rubi ubija Lija Harvija Osvalda, a zatim gledaju i Kenedijevu sahranu. Stiže se utisak da se puna snaga uticaja medija na našu kulturu nije osetila do tog trenutka.*

DeLilo: Čudno kako je moć televizije u punoj meri, možda prvi put, upotrebljena kada se radilo o nasilnom događaju. Ne samo nasilnom, nego, naravno, izuzetno značajnom događaju. To je postalo deo naše svesti. Kada se radi o događajima koje prenosi televizija, mi to doživljavamo gotovo kao predstavu. A mislim i da neki glavni akteri takvih događaja – naročito onih nasilnih i naročito ljudi poput Artura Bremerera i Džona Hinklija – svoje izvođačko biće jednostavno prenose sa margina u centar pozornice. Ti mladi ljudi imaju predstavu o tome kako će njihovo delo biti primljeno, čak i u trenutku dok izvršavaju krivično delo. Tako da u našim životima postoji duboko samoreferentni element koji tamo ranije nije postojao.

Dekertis: *Neizbežno pitanje: Gde ste Vi bili kad je Kenedi ubijen?*

DeLilo: Bio sam na ručku sa dvojjicom prijatelja u restoranu na zapadnoj strani Menhetna, a za atentat sam zapravo čuo tek malo kasnije u banci. Čuo sam kako blagajnik govori

klijentu da je na predsednika pucano u Dalasu. Prvo sam bio iznenađen: „Nisam ni znao da je predsednik u Dalasu.“ Očigledno, to je bilo potpuno nebitno. No, posle malog iznenađenja, usledio je, naravno, ogroman šok kad sam shvatio šta te reči zapravo znače. Tog vikenda sam slabo gledao televiziju. Nisam detaljno propratio sahranu. Mislim da po prirodi imam averziju prema formalnim događajima takve vrste. No, osećaj smrti je svakako proživio sve tokom narednih četiri ili pet dana.

Dekertis: *Pominjete atentat na raznim mestima u romanima pre Vage, a, naravno, članak o atentatu napisali ste za Rolling stoun 1983. godine. Šta Vas je konačno navelo da ga uzmete za temu romana?*

DeLilo: Nisam o njemu razmišljao kao o glavnoj temi sve do početka ove decenije. Napisavi članak za *Rolling stoun* 1983. godine, počeo sam da uviđam koliko je materijal opsežan i koliko bih dublje morao da istražujem ako želim da temu obradim onako kako ona zaslužuje. Budući da sam romanopisac, mislim da sam „zaslugu“ definisao kao obimnije delo od novinskog članka koji sam napisao, i tako počeo ozbiljnije da razmišljam o romanu.

Možda je jedan od motiva bila i činjenica da smo Oswald i ja živeli šest ili sedam stambenih blokova jedan od drugog u Bronksu. To sam saznao tek kad sam radio istraživanje za članak za *Rolling stoun*. On i njegova majka, Margerita, stigli su u Njujork pedeset i druge ili početkom pedeset i treće godine, jer je njen najstariji sin bio zaposlen u Obalskoj straži stacioniranoj na ostrvu Elis.

Seli su u auto i odvezli se sve do Njujorka i naposletku se nastanili u Bronksu. Oswald je živio nadomak zoološkog vrta u Bronksu. Mislim da je on u to vreme imao trinaest, a ja šesnaest godina. Pretpostavljam da mi je to dalo lični podsticaj da se pozabavim građom o atentatu.

Prerodom te građe u književnu prozu mnogi problemi su izbili u prvi plan. Opširna argumentacija u knjizi ne služi tome da bih pokazao da se atentat nužno desio onako kako ga ja opisujem. Svrha argumentacije jeste da pokažem da je ovo zanimljiv način stvaranja književne proze na temu značajnog događaja, koji u ovom slučaju ima ovakve opšte oblike i ove svima poznate učesnike. Mislim da će čitaoci prihvatiti ili odbaciti moje varijacije na priču u zavisnosti od toga da li su one ubedljive u okvirima književnog dela a ne u zavisnosti od toga da li se poklapaju sa čitaočevim vlastitim teorijama ili vlastitim sećanjima. Eto, to je put koji sam morao da pređem od zajedničkog sećanja i zajedničke istorije do fikcije.

Dekertis: *Je li Vam delovalo čudno što su neki kritičari Vašu teoriju o atentatu vrednovali kao da se radi o faktima, a ne fikciji?*

DeLilo: Neki ljudi su neizbežno vrednovali sam atentat umesto književno delo koje je očigledno fikcija. Na samom početku sam osećao da moram poštovati istorijsku verodostojnost. Drugim rečima, izabrao sam ono što sam mislio da je najočiglednije: da je atentat rezultat delovanja antikastrovskih elemenata. Mogao sam napisati istu knjigu sa potpuno drugačijim scenariom atentata. Želeo sam da u ovom slučaju razlog atentata bude očigledan zato što nisam želeo da izmišljene kreacije romanopisca budu u središtu knjige. Želeo sam jasan istorijski centar oko kojeg mogu da gradim svoje fiktivne varijacije.

Dekertis: *Osim ličnog razloga koji ste naveli, zašto ste izabrali da priču ispričate sa Osvaldove tačke gledišta?*

DeLilo: Mislim da znam kako je biti autsajder u ovom društvu. Osvald je bez sumnje bio autsajder, mada se borio protiv te isključenosti iz društva. Nisam mogao da se oslobodim osećaja da poznajem život kojim je živeo i da znam kakva je osoba bio. Taj osećaj me je obuzeo kad sam video mesta na kojima je živeo u Nju Orleansu, u Dalasu i u Fort Vortu. Bilo mi je veoma jasno da se radi o čoveku koji živi na marginama društva. Bio je osoba za koju mislite da je poznajete sve dok ne zađete dublje. Ko bi očekivao da neko poput njega prebегne u Sovjetski Savez? Počeo je da čita socijalističku literaturu kad mu je bilo petnaest godina; a onda, čim je bio dovoljno star, stupio je u marince. Taj elemenat kontradiktornosti kao da je bio tipičan za njegov život. Činilo se da postoji obrazac unutrašnjeg sukoba.

Kad se vratio iz Sovjetskog Saveza sačinio je spisak mogućih odgovora na pitanja koja će mu organi vlasti postaviti čim se iskrca. Jedna grupa odgovora bi se mogla okarakterisati kao odgovori običnog turista koji se upravo vratio sa dvoipogodišnjeg boravka u srcu Sovjetskog Saveza i koji je presrećan što se vratio kući. Druga grupa odgovora je bila puna prkosa i gneva izazvanog nepravdama života u kapitalističkom društvu. Iz odgovora je izbijao snažan osećaj da odbija objasniti zašto je napustio ovu zemlju da bi se nastanio u Rusiji. Ovi međusobno sukobljeni elementi su nekako uvek bili deo Osvaldovog života, i po mom mišljenju, upravo po njima se razlikuje od većine nezadovoljnika i buntovnih ljudi.

Dekertis: *Kao da je Osvald otelovljavao postmoderno shvatanje da ličnost nije nepromenljiva, te možete poprimati ili odbacivati karakteristike kako vam se prohte.*

DeLilo: Neko ko je poznavao Osvalda opisao ga je kao glumca u stvarnom životu, i zaista mislim da je on u nekom smislu posmatrao svoju glumačku predstavu. Pokušao sam da taj elemenat ubacim na nekoliko mesta u *Vagu*.

Mislim da je Osvald preteča ljudi poput Hinklija i Bremerera. Njegov pokušaj ubistva generala Edvina Vokera bio je striktno politički čin: Voker je bio desničarska figura, a Osvald je, naravno, bio prokastrovski nastrojen. No, Osvaldov nasrtaj na Kenedija je bio komplikovaniji. Mislim da se zasnivao na elementima izvan politike i, kao što neko u romanu kaže, izvan istorije – na stvarima poput snova i slučajnosti, i čak kretanja ili konfiguracije zvezda, što je jedan od razloga zašto se roman zove *Vaga*. Bes i frustracija koje je osećao dvadeset i četiri godine, plus ogromna slučajnost da motorizovana povorka prođe pored zgrade u kojoj je radio – kombinacija svih tih stvari navela je Osvalda da pokuša ubiti predsednika. Stoga smatram da tim drugim pokušajem ubistva Osvald nagoveštava postupke svih potonjih nezadovoljnih mladića čiji su pokušaji atentata proistekli iz snova i ličnih fantazija mnogo više nego iz političkih razloga.

Dekertis: *Navodite Osvaldovu izjavu da je želeo da bude pisac i o njemu kažete da je celi život proveo po nekim sobičima, što je formulacija slična onima koje koristite da opišete svoj život pisca. Da li Osvalda doživljavate kao neku vrstu autora?*

DeLilo: Pa, stvarno je to naveo u prijavi za Koledž Albert Švajcer. Rekao je da želi da bude pisac. Želeo je da piše „kratke priče o savremenom američkom životu“, što je, naravno, upečatljiva izjava budući da dolazi od nekoga kao što je on. Nema dokaza da je ikada išta

napisao; ako jeste, onda nije sačuvano. Ali mislim da se čest motiv u knjizi o ljudima u sobičima odnosi na Osvalda kao autsajdera više nego na Osvalda kao pisca. Mislim da se snažno identifikovao sa ljudima poput Trockog i Kastru, koji su dosta vremena proveli u zatvoru. Mislim da je smatrao da će uz dovoljno istrajnosti i dovoljno odlučnosti ti ljudi preživeti pritvor i da će ih istorija izvući iz sobička. Iz sobička i iz *sebe*. Sjediniti se sa istorijom znači pobeći od sebe. Mislim da je Osvald to znao. Rekao je nešto u tom stilu u pismu bratu. Uzeo sam to kao epigraf [za *Vagu*]: „Sreća uzima učešće u borbi tamo gde ne postoji granica između našeg ličnog sveta i sveta uopšte.“

Mislim da Osvaldov život možemo shvatiti kao pokušaj da pronade to mesto. Ali nije uspeo. Nikad granicu nije izgubio iz vida. Nikad nije uspeo da se sjedini ni sa svetom ni sa istorijom. Njegov život po sobičcima je antiteza života koji Amerika obećava svojim građanima: života potrošačkog ispunjenja. I mislim da je interesantno to što se čovek kao Osvald vratio iz Rusije u ovu zemlju sa ženom koja je, naravno, i razumljivo, bila potpuno zapanjena ovim svetom američkog potrošačkog obećanja. Mislim da je to moralo izazvati ogromnu tenziju u njegovom životu. Njena želja da što potpunije postane deo tog raja o kojem je slušala celog života i njegova ambivalentna osećanja o ulozi muža koji zarađuje za svoju porodicu a ujedno je levičar kome se pomalo gadi potrošačko ispunjenje. U jednom od svojih stanova u Dalasu zapravo je radio u prostoriji veličine ormara. To je na neki način bila negativna kulminacija određene niti koja se provlačila kroz sve što sam napisao o ljudima koji se nađu sami u sobičcima. A evo ga čovek kog čak nisam ni izmislio, stvarni čovek koji se našao u sobičku veličine ormara i kovao planove da ubije generala Vokera.

Dekertis: *Pročitali ste izveštaj Vorenove komisije i mnogo ste putovali. Da li ste radili još neko istraživanje za Vagu?*

DeLilo: Gledao sam snimke i preslušavao kasete. Bilo je izuzetno zanimljivo čuti Osvaldov glas i glas njegove majke. Naročito zanimljiva bila je kasetu sa Osvaldovim gostovanjem na radiju u Nju Orleansu leta 1963. godine. Zvuči kao socijalistički politički kandidat. Veoma je artikulisan i izuzetno pametno izbegava teška pitanja. Sve što sam čuo da je rekao, a zatim i sve što sam pročitao u njegovom takozvanom istorijskom dnevniku, koji je strašno haotičan i skoro detinjast, opet mi je ukazivalo na čoveka koji je pun kontradiktornosti. Ništa što sam pre toga znao o Osvaldu nije me navelo na pomisao da bi mogao biti tako inteligentan i artikulisan kao što je bio u ovom radijskom programu.

Film koji sam pogledao je kompilacija amaterskih snimaka snimljenih toga dana u Dalasu i pokriva period od sletanja predsednikovog aviona u Dalas do samog atentata. Snimci su neobrađeni, ali zbog toga ostavljaju snažniji utisak. Pretpostavljam da je najsnažniji trenutak ujedno i najzbunjujući. Vidimo hitac koji je ubio predsednika, ali sve je konfuzno, nejasno, i mutno. Najsnažniji osećaj koji sam imao tog trenutka jeste osećaj da je hitac došao spređa, a ne s leđa. Naravno, ako je to istina, onda je morao postojati još jedan atentator. Zapravo je veoma teško oteti se tom utisku. Drugi čudan momenat je, mislim, kad se nedugo posle pucnjave vidi kako na desetine ljudi trči uz stepenište koje vodi prema travnatom brežuljku i prema palisadi koja razdvaja Dili plazu od parkinga. Ni u jednom opisu događaja pre toga nisam pročitao da je usledio takav egzodus s mesta zločina, pa sam bio šokiran kad sam to video, zato što se činilo da ukazuje na to da su ljudi trčali u smeru iz koga

su mislili da su došli hici, i to ne samo četvoro ili petoro ljudi, moguće da ih je bilo i pedesetak. I to je samo još jedna misterija koja obavlja taj jedan trenutak smrti.

Dekertis: *Na jednom mestu u izveštaju Vorenove komisije, koji ima dvadeset i šest tomova, kažete da je kao roman koji je Džejms Džojs mogao napisati da se preselio u Ajova Siti i doživeo stotu.*

DeLilo: Pitao sam se šta je Džojs mogao da napiše posle *Fineganovog bdenja*, i to je bio odgovor. To je jedan neverovatan dokumenat. Prvih petnaest tomova sadrže svedočenja, a preostalih jedanaest dokaze, pa zajedno čine vrhunsku zbirku trivijalnih podataka koji obuhvataju stvari poput zubarskog kartona majke Džeka Rubija do fotografija kanapa sa čvorićima. Meni su naročito vredna bila svedočenja na desetine ljudi koji pričaju ne samo o svojoj vezi sa atentatom već i o svom poslu, braku, deci. Ona su mi otvorila neverovatan prozor u svet života tokom pedesetih i šezdesetih godina, a uz to su mi pružila priliku da čujem kako su ljudi govorili tada, bilo da su privatni detektivi iz Nju Orleansa ili radnici na železnici iz Fort Vorta. Siguran sam da bih bez tih dvadeset i šest tomova napisao sasvim drugačiji roman i verovatno manje interesantan.

Dekertis: *Koliko dugo vam je trebalo da napišete Vagu?*

DeLilo: Nešto više od tri godine. Tako obimno istraživanje sam morao da obavim jedino za *Ratnerovu zvezdu*. Ali pisanje ovog romana bilo je pravo okrepđenje, mislim zato što se sve što sam čitao ticalo stvarnih ljudi, a ne nauke, matematike, astronomije i tome sličnog. A iz istog razloga sam siguran da ću pisanje ovog romana duže pamtiti. Zapravo, ubeđen sam da se nikad neću otarasiti ovih likova i ove priče. Oni će uvek biti deo mog života.

Dekertis: *Kakav Vam je bio režim pisanja kad ste prešli na pisanje knjige?*

DeLilo: Pa, ova knjiga je neobična u poređenju s mojim pređašnjim iskustvom jer sam radio dva puta dnevno na pisačkoj mašini, što je bilo prvi put da tako radim tokom dužeg perioda. Radio sam ujutro, otprilike od devet do jedan, a onda ponovo uveče oko sat i po. Nisam mogao da obavim celokupno istraživanje, da sve pročitam u jednom dugačkom vremenskom periodu pa da onda započnem pisanje romana, zato što je naprosto bilo mnogo toga da se pročita. Zato sam čitanje morao hronološki da razgodim. To je značilo da sam često veći deo dana provodio za pisačom mašinom, a onda veče ili deo večeri provodio čitajući. Jedne nedelje bih istraživao o Zalivu svinja, druge nedelje o italijanskoj mafiji, zatim treće nedelje o slučaju Jurija Nosenka, zatim četvrte nedelje o obaranju aviona U-2. Tokom dana sam duplo duže vremena provodio pišući samo da bih išao u korak s čitanjem.

Dekertis: *S obzirom na složenost teme, da li je postojao neki prelomni trenutak?*

DeLilo: Da, kad sam pronašao Osvaldov glas – a kad kažem „glas“ ne mislim samo na to kako se Osvald obraća drugima, već mislim na njegovu unutrašnju strukturu, njegovu svest, zvuk njegovog razmišljanja – tad sam osetio da sam obavio najteži deo posla. Interesantno je da kad jednom pogodite ritam rečenice, na dobrom ste putu da pogodite i sam lik. A kad sam pronašao odsečni, iskidani ritam kako dijaloga tako i naracije, pomislio sam

da je upravo to prozni pandan ne samo Osvaldovog već i unutrašnjeg života Džeka Rubija. A isto tako i drugih likova. Tako je sama proza počela da nagoveštava ne baš put kojim će krenuti roman nego najdublju motivaciju likova iz kojih je ova proza na neki način proistekla.

Dekertis: *Naslov Vaga nekako odražava interes Vaših romana za svet okultnog i sujeverja raznih vrsta. Šta Vas to fascinira u vezi sa tim iracionalnim sistemima?*

DeLilo: Mislim da se svi moji romani oslanjaju na misteriju; konačan odgovor, ukoliko uopšte postoji, nalazi se van knjige. Moje knjige imaju otvoren završetak. Rekao bih da svet misterije u opštem smislu, pre nego svet okultnog, prožima moje delo. Ne mogu Vam reći odakle to potiče niti kuda vodi. Verovatno je to prirodna posledica katoličkog obrazovanja i vaspitanja.

Vaga je Osvaldov horoskopski znak, a pošto ukazuje i na mernu vagu, mislio sam da odgovara čoveku koji u sebi skriva kontradikcije i koji može da prevagne i na jednu i na drugu stranu.

Dekertis: *Da li ste razmatrali druge naslove?*

DeLilo: Prvo sam razmišljao o naslovu koji sam upotrebio za članak u *Rolling stounu*, „Američka krv“. Kako su meseci prolazili, mislim da je jedini drugi naslov koji mi je privukao pažnju dok sam radio na knjizi bio „Teksaski udžbenik“, jer je imao dvostruko značenje. Upućivao je naravno na Teksasko skladište udžbenika gde je Osvald radio, a činilo se da su udžbenici igrali važnu ulogu u njegovom životu i borbi. Ali kad sam konačno naišao na ideju da slučajnost, snovi, intuicija i astrologija mogu uticati na čovečje postupke, pomislio sam da jedino naslov „vaga“, budući da je to Osvaldov horoskopski znak, može sumirati sadržaj knjige.

Dekertis: *Jeste li Vi odabrali Osvaldovu fotografiju za korice knjige?*

DeLilo: Predložio sam izdavaču da je uzme u razmatranje, da. Tom fotografijom Osvald je predstavio ključne elemente svog života. U jednoj ruci mu je puška, za pasom revolver, a u slobodnoj ruci drži primerke *Borca* i *Radnika*, dva levičarska časopisa koja je redovno čitao. Obučen je u crno. Na toj slici izgleda kao Džejms Din u siromašnom izdanju, a definitivno je prisutan pozerski stav. Rekao je supruzi da želi da ga slika kako bi njihova ćerka jednog dana mogla da vidi kakav je bio njen otac.

Dekertis: *U belešci autora na kraju Vage kažete da roman može da posluži kao utočište čitaocima. Postoji izvesna implikacija da potraga za „razrešenjem“ misterija vezanih za atentat, poput potrage istoričara Nikolasa Branča u knjizi, neizbežno vodi u mentalni i duhovni ćorsokak. Šta to književnost nudi čitaocima što im istorija uskraćuje?*

DeLilo: Branč je preplavljen ogromnom količinom podataka i oseća da se tok kazivanja menja dok piše. Očajnički pokušava da iznese zaokruženu, smislenu verziju ovog neverovatno složenog događaja. Mislim da književnik pokušava da ublaži taj očaj. Priče mogu biti uteha – bar u teoriji. Romanopisac može pokušati da preskoči preko prepreke činjenica, a čitalac je voljan da ga prati u tom preskoku sve dok se na drugoj strani prepreke nalazi neka vrsta spasonosne istine, osećaj da smo našli rešenje.

Književnost nudi odgovore na pitanja koja zbunjuju istoriju. Nekada to čini površno tako što popunjava praznine. Ali nekada to čini na dublji način: tako što obezbeđuje ravnotežu i ritam koji nam nedostaju u svakodnevnom životu, u stvarnom životu. Stoga roman koji je u okvirima istorije može funkcionisati i van njenih okvira – tako što ispravlja greške, razjašnjava nejasnoće i, što je možda najvažnije, tako što pronalazi ritmove i simetrije koje ne nalazimo nigde drugde. Ako *Ratnerova zvezda* delimično otelovljuje ono što književnost čini, što znači ako je to knjiga u kojoj pronalazimo sklad i simetriju, jer matematika predstavlja potragu za redom u našem životu, onda smatram da je *Vaga*, na neki čudan način, povezana sa *Ratnerovom zvezdom*, zato što nastoji da pruži nagoveštaj postojanja izvesnog reda usred svekolike nepredvidivosti.

Dekertis: *Da li smatrate da se Vaš roman može uporediti sa drugim romanima koji govore o javnim događajima, poput Krvnikove pesme Normana Mejlera, koji je o izvršenju smrtno kazne nad Garijem Gilmorem, ili Javnog spaljivanja Roberta Kuvera, o Rozenbergovima?*

DeLilo: Nisam uopšte razmišljao o *Vagi* u kontekstu odnosa sa drugim romanima – niti odnosa sa takozvanom dokumentarnom prozom kao što je *Hladnokrvno ubistvo* ili *Vojska noći*. Mislim da *Vaga* ne pripada istim tokovima savremene književnosti. *Vaga* je za mene roman. I kao što sam prethodno pokušao da objasnim, mislim da je ta knjiga istraga mogućih varijacija na stvarni događaj, a ne prikaz onog što se stvarno dogodilo u Dalasu novembra 1963. godine, niti tokom prethodnih meseci niti narednih godina.

Dekertis: *Posmatrane sa određenog stanovišta, Vaše knjige se mogu shvatiti kao sistematičan pogled na razne aspekte američkog života: na atentat na Kenedija; na rok muziku u Ulici Grejt Džouns; na prirodne nauke i matematiku u Ratnerovoj zvezdi; na fudbal u Završnoj zoni. Hoćete li nastaviti dalje u tom metodičnom stilu?*

DeLilo: Ne, nikako. Takvo je stanovište lako oboriti ako ga analizirate. *Amerikana* ne govori ni o jednoj oblasti našeg iskustva. *Završna zona* nije o fudbalu. Taj roman je poprilično neuhvatljiv. Meni se čini da je o ekstremnim mestima i ekstremnim stanjima svesti više nego o bilo čemu drugom. Malo je toga o muzici u *Ulici Grejt Džouns* mada je glavni lik muzičar. Naročito zanimljivo u vezi s tim likom jeste što izgleda da se nalazi na raskršću između ubistva i samoubistva. Po meni upravo to definiše period između, recimo, 1965. i 1975, i mislio sam da to najbolje ilustruje rok zvezda. *Ratnerova zvezda* nije o samoj matematici. Nikad se nisam upustio u plansko istraživanje američkog iskustva. Prihvatam ideje kad i kako mi se jave.

Dekertis: *S druge strane, neki specifični elementi američke stvarnosti Vas naročito privlače.*

DeLilo: Svakako postoje teme koje se ponavljaju. Možda osećaj skrivenih zakonitosti u našem životu. Osećaj dvosmislenosti. Nasilje u svakodnevnom životu je svakako jedan od motiva. Savremeno nasilje tumačim kao neku vrstu sarkastične reakcije na obećanje potrošačkog ispunjenja u Americi. Opet se vraćamo na pomenute ljude u sobičima koji ne mogu da izađu napolje i koji moraju da organizuju svoje očajanje i svoju usamljenost, koji moraju da im daju neki sudbinski smisao i često se u tome služe nasilnim sredstvima. To očajanje sagledavam naspram pozadine šljaštećih pakovanja i proizvoda i potrošačke rado-

sti i svakog obećanja koje daje američki život iz dana u dan i iz minuta u minut kud god da krenemo.

Dekertis: *U Imenima, čija se radnja dešava uglavnom u Grčkoj, govorite o tome kako Amerikanci u inostranstvu naročito imaju osećaj neumitnosti nasilja.*

DeLilo: Ubeđen sam da Amerikanci koji žive u inostranstvu imaju izvesnu samosvest koju nemaju kad su u domovini. Počinju da proučavaju sebe. Vide sebe onako kako ih vide drugi ljudi, kao Amerikance sa velikim A. Budući da je biti Amerikanac osetljiva stvar u mnogim krajevima sveta, američka reakcija na nasilje, na teror, u mestima kako što je Bliski istok ili Grčka često je reakcija s primesom neizbežnosti, skoro pravdanja. Svakog časa očekujemo da nas snađe. Postaje neka vrsta istančane šale koja se sama po sebi razume. Šale na račun političkog užasa.

Dekertis: *Humor igra važnu ulogu u Vašim romanima. Da li ga tumačite kao odušak nekim Vašim mračnim temama?*

DeLilo: Mislim da humor nije tu da bude protivteža strahu. On je gotovo deo straha. Mi sami možda gotovo namah posežemo za humorom da olakšamo određeni trenutak nelagode ili straha, ali taj refleks je toliko duboko utkan u početni strah da oni skoro postaju jedno.

Dekertis: *Vaš prvi roman, Amerikana, objavljen je kad Vam je bilo otprilike trideset i pet godina, što je poprilično kasno. Da li ste sebe smatrali piscem pre toga?*

DeLilo: Pisanje tog romana je potrajalo zato što sam stalno morao da prekidam pisanje i zarađujem za život, što sam u to vreme radio honorarno pišući reklamne materijale. A potrajalo je i zato što nisam znao šta radim. Nakon dve godine rada na tom romanu sam zapravo shvatio da sam pisac – ne zbog toga što sam mislio da će roman ikad biti objavljen već zato što sam iz rečenice u rečenicu i iz pasusa u pasus počeo uviđati da posedujem sposobnosti koje se nisu ispoljile u prethodnom radu, što će reći u pripovetkama koje sam napisao kad sam bio mlađi. Imao sam osećaj da ne mogu da rešim strukturne probleme u *Amerikani*, ali to me nije poremetilo u radu. Kad sam jednom shvatio da sam dovoljno dobar da postanem profesionalni pisac, jednostavno sam istrajao u slepoj veri da će stvari ići svojim prirodnim tokom.

Mislim da sam počeo da radim na *Završnoj zoni* samo nekoliko nedelja pošto sam završio *Amerikanu*. Otegnutost i besciljnost koje su pratile pisanje *Amerikane* smesta je smenila eksplozija brižljivo usmerene aktivnosti. *Završnu zonu* sam napisao za četvrtinu vremena koje mi je bilo potrebno za *Amerikanu*.

Dekertis: *U kom trenutku ste počeli da živite od spisateljskog rada?*

DeLilo: Sa *Završnom zonom* sam prestao da se bavim bilo kojim drugim vidom pisanja.

Dekertis: *Filmovi se često pojavljuju u Vašim delima. Kada su postali značajni za Vas?*

DeLilo: Počeo sam da uviđam koliko snažan emotivni i intelektualni uticaj filmovi mogu imati tokom, po mom mišljenju, velike ere evropskih filmskih ostvarenja Godara, Antonionija, Felinija, Bergmana. Kao i američkih reditelja – Kjubrika i Hauarda Hoksa i drugih.

Dekertis: *Šta Vas je inspirisalo kod ovih reditelja?*

DeLilo: Pa, to kako prelamaju stvarnost. Pronalaze misteriozno u običnim trenucima. Pronalaze humor čak i u najozbiljnijim političkim odlukama. Oni nekako pronalaze umetnost i ozbiljnost koje su potpuno neočekivane i koje su nekad bile striktno književni domen. Tako da se na popularnu umetnost odjednom počelo gledati kao na ozbiljnu umetnost. A to je bilo zanimljivo i inspirativno.

Dekertis: *Imena i Ratnerova zvezda su prilično zahtevni tekstovi. Da li su teški za čitanje delimično i zbog toga što smatrate da od čitalaca treba da zahtevate određeni nivo posvećenosti?*

DeLilo: Iz ove perspektive sada uviđam da čitalac zaista mora da se potruži da pronikne u *Ratnerovu zvezdu*, ali nisam to tako nameravao. Nisam imao jasnu predstavu o tome koliko teška će ispasti ta knjiga. Samo sam sledio svoju ideju od poglavlja do poglavlja i od lika do lika. Meni se čini da je *Ratnerova zvezda* knjiga koja je sva od strukture. Struktura knjige je sama knjiga. Likovi su namerno jednodimenzionalni i karikaturni. Pokušao sam da konstruišem roman koji ne samo što će donekle govoriti o matematici nego će i sam postati deo matematike.

Nameravao sam da to bude knjiga koja otevljuje strukturu, red i harmoniju, što je jedan od tradicionalnih ciljeva čiste matematike.

U *Imenima* sam dosta vremena proveo tragajući za prozom jasnom kao dan, poput sunčeve svetlosti i pejzaža u Grčkoj. Želeo sam prozu koja će imati jasnoću i preciznost koju prirodna sredina u svom najboljem izdanju u tom delu sveta pobuđuje u našim čulima. Hoću da kažem da sam tokom nekih perioda boravka u Grčkoj okusio i video i čuo s mnogo više oštine i jasnoće nego ikad pre ili posle toga. I želeo sam da pronađem rečenicu, način pisanja rečenica koji će biti prozni pandan toj jasnoći – toj čulnoj jasnoći egejskog doživljaja. To su bili ciljevi koje sam svesno postavio u ta dva romana.

Dekertis: *Za savremene pisce je prilično neobično da ne organizuju poetske večeri ili da se ne bave nastavnim radom. Zašto to ne činite?*

DeLilo: Pa, najjednostavniji odgovor je istinit odgovor: nikad nisam voleo školu. Pa zašto sad da se vraćam u školu? Jednostavno nikad nisam želeo da budem nastavnik. Nikad nisam smatrao da imam nešto vredno da kažem đacima. Smatrao sam da kakva god vrednost da leži u mojim delima, meni nije poznata. Premda bih sa delimičnim uspehom mogao diskutovati o tome kakvim sam se sredstvima služio da izgradim određenu strukturu u svojim romanima, ne bih znao kako da pomognem drugim piscima da ostvare svoje vizije. A osim toga, lenj sam.

Dekertis: *Da li Vam se čini da, zbog ekstremnih pitanja koja pokrećete u svojim delima, imate čitalačku publiku koja delimično potiče sa margina američkog društva.*

DeLilo: Da, deo mojih čitalaca jeste sa margina, ali nikakvu dublju analizu ne mogu da napravim na osnovu pošte koju dobijam i nikakve zaključke ne mogu da donesem o tome kakvu vrstu čitalaca imam. Zato stvarno ne mogu da generalizujem. U prošlosti sam dobio dosta pisama od ljudi koji su mi se činili pomalo neuravnoteženim. To se ne dešava u

poslednje tri ili četiri godine. Izgleda da su osamdesete mentalno zdravije od sedamdesetih, ako je suditi po mom ograničenom iskustvu procene čitalačkih pisama. Na osnovu pošte koju dobijam nisam izveo nikakav zaključak o vrsti čitalaca koju imam. Ima ih svakojakih.

Dekertis: *U Imenima, kao i u nekim drugim Vašim delima, stiče se utisak da je jezik glavna tema. Ta autoreferencijalnost podudara se sa dosta savremenih teorijskih promišljanja na području filozofije i književne kritike. Da li čitate nešto iz tih oblasti?*

DeLilo: Ne, ne čitam. Radi se samo o mom osećaju da živimo u nekoj vrsti kružnog ili približno kružnog sistema i da broj kružnica neprestano raste, te da se u nekom trenutku presecaju, bilo da koristite karticu da podignete novac sa računa na bankomatu ili razmišljate o kretanju nebeskih tela. Hoću reći da se meni čini da postoji interakcija između svih postojećih sistema. Ali ja to sve sagledavam u najopštijem smislu i nemam predstavu o tome kakva se naučna istraživanja trenutno sprovode. Tajne unutar sistema, čini mi se, najviše utiču na moj rad. Ali one su gotovo tajne svesti, odnosno načinâ na koje se svest replicira u prirodnom svetu.

Dekertis: *Isto tako se stiče utisak da u Vašim delima postoji izvesna fasciniranost eufemizmima i žargonom; na primer, na oblak otrovnog gasa koji izaziva ekološku katastrofu u Belom šumu se stalno upućuje rečima „vazdušni toksični udes“.*

DeLilo: To je jezik koji gotovo da drži stvarnost na odstojanju dok je istovremeno nastoji uklopiti u neku formalnu strukturu. U vezi sa žargonom je zanimljivo to što ako potraje dovoljno dugo, prestaje da bude žargon i postaje deo prirodnog govora, te svi počinjemo da ga koristimo. Mislim da smo svi skloni upotrebi izraza „vremenski okvir“, koji je, u vreme kad je prvi put upotrebljen tokom istrage o Votergejtu, bio obavijen nekom zloslutnom aurom, zato što su ga izgovarali ljudi u koje nismo imali nimalo poverenja.

Jeziку ne pristupam sa teorijske strane. Više volim bliski susret. To znači da pažljivo slušam kako ljudi govore. I shvatio sam da što pisac približnije portretiše stvarni govor, to on stilizovanije deluje na stranici, tako da je čitalac sklon da zaključi da pisac eksperimentiše sa formom dijaloga, a ne da prosto transkribuje govor, što on zapravo radi. Kad sam počeo da pišem *Igrače*, namera mi je bila da ispunim roman nekom vrstom intimnog, opuštenog, spontanog govora između bliskih prijatelja ili supružnika. Što se mene tiče, to je bilo glavni cilj ove knjige. Ali nekako sam odmah skrenuo s puta i počeo da opisujem ubistvo u prostoriji za trgovanje Njujorške berze, te je od tog trenutka knjiga, naravno, otišla u sasvim drugom pravcu. Bez obzira na to, mislim da se u *Igračima* i dalje oseća prisustvo govora i da je to živi govor ljudi. To sam ponovio i u *Vagi*. U tom slučaju nisam prenosio živi govor koliko odštampani govor ljudi koji su svedočili pred Vorenovom komisijom. Margerita Osvald ima izuzetno jedinstven način govora, koji uopšte nisam morao da izmišljam za potrebe romana. Jednostavno sam morao da ga pročitam, a zatim preradim tako da zvuči u skladu s onim što sam nameravao da postignem u određenom pasusu.

Dekertis: *Često Vaše likove kritikuju da nisu realistični – deca koja govore poput odraslih ili, kao u Ratnerovoj zvezdi, likovi čije se svesti na trenutke stapaju u jednu. Kako Vi gledate na svoje likove?*

DeLilo: *Vaga* je verovatno izuzetak jer sam se malo više potrudio da povežem motivaciju sa radnjom. To je zato što postoje zvanični podaci – ako ne o motivaciji, onda bar o postupcima mnogih likova u knjizi. Zato su postupci morali donekle da imaju smisla, a tamo gde je smisao nedostajao, ja sam pokušao da ga dodam. Na primer, zašto je Osvald pucao na predsednika Kenedija? Mislim da to niko ne zna, ali u knjizi sam pokušao da popunim tu prazninu, mada ničim konkretno određenim.

Na to pitanje ne postoji kratak odgovor. Ili shvatite da ste ušli u život i svest nekog lika ili ne, a mislim da se u modernim romanima to ne traži ni od pisca ni od čitaoca. Mnogi moderni likovi imaju jednodimenzionalnu egzistenciju – namerno – i mnogi moderni likovi ne egzistiraju ni na kom određenom mestu. U mnogim modernim delima ne postoji izražen osećaj mesta. Opet, ja se u tom pogledu razlikujem od onog što bi se moglo nazvati književnošću glavnog toka. Kad slikam svoje likove osećam potrebu i poriv da nanesem debeo sloj boje na površinu koja ih okružuje. Mislim da svi moji romani imaju izražen osećaj mesta.

Ali u savremenoj književnosti, uopšte uzev, izražen je osećaj da se svet Beketa i Kafke ponovo spustio na savremenu Ameriku zato što se stiče utisak da likovi žive u teorijskom pre nego u stvarnom okruženju. Mislim da kod mene toga nema. Uvek imam uporište u stvarnom svetu bez obzira na to u kakve se ezoterične uzlete upuštam s vremena na vreme.

Dekertis: *Stiče se utisak da u Vašim delima, naročito u Belom šumu, postoji izvesna ljubav prema obeležjima života srednje klase u predgrađu, i to do te mere da jedan od likova opisuje supermarket kao svetište.*

DeLilo: Ja bih to nazvao osećajem za to koliko su važni svakodnevni život i obični trenuci. Pogotovo sam u *Belom šumu* nastojao da pronađem neku svetlu tačku u svakodnevicu. Nekad ta svetla tačka može biti gotovo zastrašujuća. A nekad može biti gotovo uzvišena i sveta. Da li stvarno postoji? Pa, da. Znače, za razliku od Mareja Džeja Siskinda u *Belom šumu*, ja ne verujem da je supermarket neka vrsta tibetanskog manastira. Ali ima tu nešto više, a što nam uglavnom izmiče.

Zamislite da nekoga iz trećeg sveta ko nikad nije kročio na takvo mesto odjednom prebacite u A&P supermarket u Šagrin Folsu, u Ohaju. Zar ne bi bio ushićen ili prestravljen? Zar ne bi pomislio da će mu se usred svekolikog blistavila desiti nešto transcendentno? Mislim da je upravo to u pozadini mog dela: osećaj da se nešto izvanredno nalazi tik van našeg domašaja i tik van našeg vidokruga.

Dekertis: *U svojim knjigama u nekoliko navrata bavili ste se Hitlerom i Holokaustom. U Psu u trku, pornografski film navodno snimljen u Hitlerovom bunkeru dobrim delom određuje zaplet romana. U Belom šumu univerzitetski profesor Džek Gledni pokušava da ublaži opsesivni strah od smrti radom na Odseku za studije o Hitleru.*

DeLilo: Gledni za sebe pronalazi izvitopereni vid zaštite. Šteta koju je Hitler naneo je ogromnih razmera, tolikih da Gledni ima osećaj da može nestati u njoj, te da će njegov majušni strah biti nadvladan nesagledivošću i monstruoznošću samog Hitlera. Ima osećaj da Hitler ne samo što je mimo sveta, kako se to kaže za mnoge čuvene ljude, već je i mimo smrti. A kad je u pitanju strah od smrti – izbegavamo ga zato što ga toliko duboko osećamo,

tako da se tu odigrava žestoki sukob. Taj sukob sam izneo na videlo u obliku Džeka Glednog.

Mislim da je to nešto što svi osećamo, nešto o čemu skoro nikad ne govorimo, nešto što je *gotovo* prisutno. U *Belom šumu* sam pokušao da povežem taj osećaj sa osećajem transcendentnog koje se nalazi tik van našeg domašaja. Ova izvanredna zadivljenost stvarima je nekako povezana sa izvanrednom prestravljenošću, sa strahom od smrti kojem ne damo da izbije na površinu vidljivog sveta.

Dekertis: *Čemu ideja da se u Psu u trku snimanje pornografskog filma smesti u Hitlerov bunker?*

DeLilo: Pa, zbog toga što su svi umirali od želje i straha da ga pogledaju jednostavno zato što je povezan sa Hitlerom. Kada su se, pod navodnicima, „pojavili“ Hitlerovi dnevnički početkom osamdesetih, ljudi su za njima pomahnitali čak i više nego za ovim filmom u *Psu u trku*. Ono što sam ja prikazao je zapravo sasvim bezazleno u poređenju s tim šta bi se stvarno desilo da se takav predmet pojavi. U *Psu u trku* sam želeo da prikažem stravičnu želju za sticanjem koja ispunjava naše živote, a koju prati ravnodušnost prema predmetu želje kad ga na kraju steknemo. Nakon svih luđačkih pokušaja da dođemo do nečega, od jednom odlučimo da, pa, ovaj, možda nam do toga i nije baš toliko stalo. Imao sam utisak da to odlikuje naš život u vremenu u kome je knjiga nastala, u drugoj polovini sedamdesetih. Mislim da je to bio deo američke svesti u to vreme.

Dekertis: *Možete li nam reći nešto o fascinaciji decom u Vašim knjigama?*

DeLilo: Pa, mislim da nam se čini, pomalo praznoverno, da deca imaju direktan pristup, direktan kontakt sa nekom vrstom prirodne istine koja izmiče nama odraslima. U *Imenima* otac je ponesen nekom vrstom dublje istine na kojoj se, kako veruje, zasniva jezik kojim njegov sin piše priče. Pogrešno napisane i upotrebljene reči, po njemu, odražavaju nekakvu stvarnost koju on kao odrastao ne može da razume. I mislim da on to povezuje sa primerima glosolalije, koju možemo nazvati alternativnom stvarnošću. To je izmišljeni jezik koji se odlikuje izvesnom strukturom. Nije puka nebuloza. Nije jezik, ali nije ni nebuloza. Mislim da je baš tako Akston shvatao tekstove svog sina. I mislim da mi tako shvatamo decu. Ima nešto što oni znaju ali ne mogu da nam kažu. Odnosno ima nešto čega se oni sećaju, a što smo mi zaboravili.

Moguće je glosolaliju ili govorenje nerazumljivim glasovima posmatrati kao viši oblik detinjeg blebetanja. To je blebetanje koje, čini nam se, ima značenje, a to je veoma zanimljivo.

Dekertis: *Stiče se utisak da Ratnerova zvezda, u kojoj je dete glavni lik, naporedo posmatra izraženu racionalnost nauke i raznovrsne mistične pojave, poput govorenja nerazumljivim jezicima.*

DeLilo: Pa, *Ratnerova zvezda* je gotovo studija o suprotnostima, slažem se.

Samo zbog toga što mislim da svako ko se bavi istorijom matematike shvati da postoji veza između najstrože naučne logike i mističnih pojava. Mislim, to je nešto što će svaki pravi naučnik verovatno nastojati da porekne, ali mnogi matematičari, bar u prethodnim

vekovima, verovali su u mistiku brojeva, kretanja nebeskih tela i tome slično, dok su istovremeno bili istaknuti naučnici. Tako da se ta čudna povezanost suprotnosti obrela u *Ratnerovoj zvezdi*. Smatram da moderni fizičari sve više naginju ka skoro mističnim objašnjenjima načina na koji funkcionišu elementi u subatomskom svetu i u galaksiji. Izgleda da se tu nešto dešava.

Dekertis: *Proglašavali su Vas članom paranoične levice. Čini li Vam se da su Vam knjige ispolitizirane?*

DeLilo: Ne. Politika igra ulogu u nekim mojim knjigama, ali to je uglavnom zato što su likovi iz sveta politike. Ne propagiram nikakvu političku teoriju niti učenje. *Vaga* je očigledno zasićena politikom, ali iz nužde. Osvaldove levičarske teorije se, svakako, ne podudaraju sa mojim opredeljenjem. Nemam program. Sledim likove kud god me podvedu i ne znam šta više o tome mogu da kažem.

Dekertis: *Kakav kritički sud imate o svojim delima? Da li biste neka od njih posebno izdvojili kao najbolja ili kao svoja omiljena?*

DeLilo: Imam osećaj da su romani koje sam napisao osamdesetih – *Imena*, *Beli šum* i *Vaga* – bolji od šest romana koje sam objavio sedamdesetih. Tako možda svaki pisac oseća prema onome što je napisao u skorije vreme. Ali smatram da se romani koje sam napisao tokom ove decenije odlikuju dubljom motivacijom i da su zahtevali veću prilježnost od romana koje sam napisao pre toga, kao što su, na primer, *Pas u trku* i možda *Ulica Grejt Džouns*, koje mislim da sam počeo da pišem zato što sam se zabrinuo zbog vremena koje je proteklo od kada sam završio prethodnu knjigu, te sam želeo da se vratim pisanju. Mislim da me je iskustvo naučilo da nije dovoljno samo želiti da se vratite pisanju. Isto tako sam naučio da vas nikakvo iskustvo ne može sprečiti da napravite veliku grešku. Može vam pomoći da izbegnete sitne greške. Ali će i dalje postojati mogućnost da knjiga bude potpuni promašaj.

Dekertis: *Vaše knjige odišu nekom apokaliptičnom slutnjom, nagoveštajem da je svet sve više prepušten igri slučaja, da se stvari raspadaju, da mu preti kataklizma. Da li smatrate da je taj proces nezaustavljiv?*

DeLilo: Situacija bi se sutra mogla promeniti. Moje knjige su takve zato što je to stvarnost koju vidim. Ta stvarnost je postala deo života svih nas tokom proteklih dvadeset i pet godina. Ne znam kako to možemo da poreknemo.

Uopšte ne mislim da je *Vaga* paranoična knjiga. To je jedno oštromno i racionalno delo koje uzima u obzir ogromnu paranoju koja je nastala kao posledica atentata. Isto mogu da kažem i o nekim drugim svojim knjigama. One govore o trendovima ili onome što se oseća u vazduhu i kulturi koji nas okružuju, a da nisu nužno deo trendova koje opisuju. Hoću reći, ono što osećam jeste sumnjičavost, nepoverenje i strah, pa se oni, naravno, nalaze u mojim knjigama. Smatram – možda pogrešno – da ja kao pisac treba da uđem u te svetove kao potpuno racionalna osoba koja uzima sve što oseća oko sebe i koristi to kao građu.

Dekertis: *Govorili ste o tome kako književnost nudi spasonosni izlaz? Da li smatrate da Vaše knjige pružaju alternativu mračnoj stvarnosti koju opisujete?*

DeLilo: Pa, striktno teorijski govoreći, umetnost je jedna od utešnih nagrada koje dobijamo za život u teškom i ponekad haotičnom svetu. U umetnosti tražimo strukturu koju ne nalazimo u životu. To ne znači da umetnost na nas mora da deluje umirujuće; očigledno, može duboko da nas onespokoji. Ali ništa u *Vagi* nije ni izbliza toliko uznemirujuće i stravično koliko je to bio sam atentat.

(S engleskog prevela **Nataša Kampmark**)